

“महिलाहरुको घरायसी निर्णय प्रकृयाको
भूमिकामा एक अध्ययन”

(ललितपुर जिल्ला,गोदावरी गा.वि.स.मा वसोवास गर्ने महिलाहरुको एक अध्ययन)

शोधपत्र

त्रिभुवन विश्व विद्यालय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र
संकाय अर्न्तगतको समाजशास्त्र बिषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आंशिक
आवश्यकता पुरा गर्नको लागि प्रस्तुत गरिएको

शोधार्थी

तृष्णा श्रेष्ठ

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग त्रि.वि.वि. कीर्तिपुर

२०६६

त्रिभूवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
कीर्तिपुर

सिफारिस पत्र

त्रिभूवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र अध्ययन संस्थान अर्न्तगत त्रिभूवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर, समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागको समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि श्रीमती तृष्णा श्रेष्ठले मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा (ललितपुर जिल्लाको गोदावरी गा.वि.स.मा वसोवास गर्ने महिलाहरुको घरायसी निर्णय प्रकृयाको भूमिकामा एक अध्ययन) विषयको शोधपत्र तयार पार्नु भएको छ । म वहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कन र स्वीकृतिको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
श्यामु थापा, मगर
शोध निर्देशिका
मिती : २०६६/०५/२६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्र अध्ययन संस्थान अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागको समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको आशिक आवश्यकता पूरा गर्नको लागि श्रीमती तृष्णा श्रेष्ठले प्रस्तुत गर्नु भएको (ललितपुर जिल्लाको गोदावरी गा.वि.स.मा बसोबास गर्ने महिलाहरुको घरायसी निर्णय प्रकृयाको भूमिकामा एक अध्ययन) विषयको शोधपत्रलाई स्वीकृत गरिएको छ ।

१. डा. ओम प्रसाद गुरुङ्ग
विभागीय प्रमुख

.....

२. सुरेन्द्र मिश्र
बाह्य परीक्षक

.....

३. श्यामु थापा, मगर
शोध निर्देशिका

.....

मिती : २०६६/०५/२६

कृतज्ञता ज्ञापनपत्र

यस अध्ययन “महिलाहरुको घरायसी निर्णय प्रकृयाको भूमिकामा एक अध्ययन” (ललितपुर जिल्ला,गोदावरी गा.वि.स.) सग सम्बन्धित छ । त्रिभुवन विश्वविद्यालय ,मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सकांय अर्न्तगत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आशिक आवश्यकता पुरा गर्नको लागि यो शोधपत्र तयार गरीएको हो ।

यस शोधपत्र तयार पार्न आपनो अमूल्य एवं व्यस्त समयको वावजुद पनि निर्देशन ,सरसल्लाह एवं सहयोग दिनुहुने यस शोत्र निर्देशिका श्यामु थापा मगर प्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसरी नै यस शोधपत्र पुरा गर्नको लागि आवश्यक हौसला प्रदान गर्न हुने त्रिभुवन विश्व विद्यालय केन्द्रीय विभाग (समाजशास्त्र / मानवशास्त्रका विभागिय प्रमुख डा. ओम प्रसाद गुरुङ्ग प्रति पनि कृतज्ञता टक्रयाउन चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयार पार्न यस गोदावरी गा.वि.स.मा वसोवास गर्ने विभीन्न व्यतिहरुको अमूल्य एवं व्यस्त समयको वावजुत पनि अर्न्तवार्तामा उत्तर दिई सहयोग गरिदिनु हुने उत्तरदाताहरु प्रति पनि म धेरै आभारी छु । त्यसै गरी शोधपत्र तयार गर्न आवश्यक विभीन्न लेख रचना,पुस्तकहरु प्रदान गरीदिनु हुने सम्पूर्ण साथिहरु प्रति पनि म आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नु हुने उत्तरदाता वर्गप्रति पनि म आभारी छु ।

तृष्णा श्रेष्ठ

विषय सूची

<u>अध्याय १- परिचय</u>	पाना नं. १- ८
(१).क.पृष्ठभूमि	१ - ३
(१).ख.समस्याको कथन	३ - ६
(१).ग.अध्ययनको उद्देश्य	६
(१).घ.अध्ययनको महत्व	७
(१).ङ.शब्दावलीको परिभाषा	७ - ८
(१).च. अध्ययनको सिमितता	८
<u>अध्याय २- साहित्यको पुनरावलोकन</u>	९ - १७
<u>अध्याय ३ - अनुसन्धान पद्धति</u>	१८-२१
(३).क. अनुसन्धान ढाँचा	१८
(३).ख. अनुसन्धानको क्षेत्र	१८-१९
(३).ग. नमुनाको छनौट	१९-२०
(३).घ. तथ्याङ्कको प्रवृत्ति	२०
(३).ङ. तथ्याङ्क संकलन उपकरण र तरिका	२०-२१
(३).च. विश्वसनियता र वैद्यता	२१
(३).छ. विश्लेषणको पद्धति	२१
<u>अध्याय ४- अध्ययन क्षेत्रको सक्षिप्त विवरण</u>	२२-३३
(४) पृष्ठभूमि	२२
(४).१. भौगोलिक स्थिति	२२
(४).२. भौगोलिक सिमाना	२२
(४).३. राजनैतिक तथा प्रशासनिक व्यवस्था	२२
(४).४. भू उपयोग	२२-२३
(४).५. जलवायु	२३
(४).क. सम उष्ण प्रदेशिय हावापानी	२३
(४).ख.न्यानो सासितोष्ण हावापानी	२३
(४).ग ठण्डा समसितोष्ण हावापानी	२३
(४).६ .जलभण्डार	२३-२४
(४).७.जनसंख्या	२४
(४).८. यातायात	२४-२५
(४).९.शैक्षिक गतिविधी	२५-२६
(४).क क्याम्पस	२६

(४).१०.स्वास्थ्य	२६
(४).११.हुलाक सेवा	२६
(४).१२. विद्युत सेवा	२६
(४).१३. गोदावरी गा .वि . स . को संक्षिप्त परिचय	२६-२७
(४).१३. (क). गोदावरी गा वि . स . को जनसंख्याको वनौट	२७
(४).१३ .(ख) जातजातिको आधारमा जनसंख्या	२८
(४).१३ .(ग)गोदावरी गा.वि.स.को उमेर अनुसारको जनसंख्याको वनौट	२८-२९
(४).१३. (घ) गोदावरी गा.वि. स. को जनसंख्याको शैक्षिक स्थिती	२९-३०
(४).१४.धर्म संस्कृति र रितिरिवाज	३०
(४).१४. (क).गुम्वा ,मन्दिर र जात्रा	३०-३१
(४).१४. (ख) विवाह प्रथा	३१
(४).१५. प्राकृतिक स्रोतहरु	
३१-३२	
<u>हावापानी ,वनजगल, वन्यजन्तु</u>	
(क). हावापानी	३१
(ख) वनजगल	३१-३२
(ग). वन्यजन्तु	३२
(४).१६ .अध्ययन क्षेत्रको विकाशको अवस्था	३२-३३
<u>सिचाई , खानेपानि, स्वास्थ्य, विद्युत तथा टेलिफोन सेवा</u>	
(क).सिचाई	३२
(ख).खानेपानि	३२
(ग)स्वास्थ्य	३२
(घ) विधुत तथा टेलिफोन सेवा	३३
<u>अध्याय ५- सामाजिक विशेषता</u>	३४-३९
(५).१ सामाजिक पक्षहरु	३४
(५).१ उमेर	३४
(५).२ शैक्षिक स्थिती	३४-३५
(५).३ वैवाहिक स्थिती	३५
(५).३.१ उत्तरदाताहरुको विवाहको उमेर	३५-३६
(५).३.२ उत्तरदाताहरुको विवाहको उमेरप्रतिको धारणा	३६-३७
(५).४ प्रजनन्	३७
(५).५. सन्तान प्रतिको दृष्टिकोण	३७-३८
(५).६) उपचार गराउने पद्धति	३८
(५).७ गोदावरी गा.वि.स.को परिवारको किसिम र परिवारको आकार	३८-३९
(५).७.१.परिवारको किस्म	३८-३९

<u>अध्याय ६- आर्थिक अवस्था</u>	४० -४६
(६).१. पेशा	४०-४१
(६).२. आफ्नो जमिनको आकार	४१
(६).३. वार्षिक आम्दानी	४१-४२
(६).४ आफ्नो आम्दानी	४२-४३
(६).५ व्यक्तिगत सम्पति	४३
(६).६. पशुपालन	४३-४४
(६).७.महिलाको सामाजिक स्तरको तह र प्रवृत्ति	४४-४५
(६).क.कृषि मौसममा उत्तरदाताहरुले प्रति दिन कार्य गर्ने समय	
(६).द पुरुषद्वारा कार्यको सहयोगको प्रकार	४५
(६) ९.ऋण समस्या र कर्जा सुविधा	४५-४६
(६) १०. उद्योग एवं संघसंस्था	४६
<u>अध्याय ७ - निर्णय प्रकृत्यामा महिलाको भूमिका</u>	४७-५७
(७).१. महिला कृयाकलाप	४७
(७).क. घरभित्रको कृयाकलापमा महिलाको सहभागिता	४७-४८
(७).ख. पारिवारीक सम्बन्धमा महिलाको सहभागिता	४८-४९
(७). ग.कृषि व्यवस्थापनमा महिलाको सहभागिता	४९-५०
(७). घ. सामाजिक ,सास्कृतिक व्यवहारमा महिलाको सहभागिता	५०-५१
(७).२. घरधूरीको व्यवस्थापनमा निर्णय प्रकृत्याको भूमिका	५१-५२
(७).३. पारिवारिक सम्बन्धमा निर्णय प्रकृत्या	५२-५३
(७).४. कृषि व्यवस्थापनमा निर्णय प्रकृत्या	५३-५४
(७).५.सामाजिक सास्कृतिक व्यवहारमा निर्णय प्रकृत्या	५४-५५
(७). ६.महिलाको आफ्नो स्तर सम्बन्धि उनिहरुको आफ्नो धारणा	५५-५७
(७).क. महिलाको लागि समान सम्पतिप्रतिको अधिकार	५५-५६
(७).ख. महिला शिक्षा प्रतिको धारणा	५६
(७).ग.महिलाको लागि आम्दानिको महत्व	५६-५७
<u>अध्याय ८ - सांराश र निष्कर्ष</u>	५८-६०
(८).१. सांराश	५८-५९
(८).२. निष्कर्ष	५९-६०
सन्दर्भ सूची	६१ -६३
प्रश्नावली	६४-७०

तालिका सुचि

	पाना नं.
(१)अध्ययन क्षेत्र भित्रको नमुनाको रुपमा छनौट भएका घरधुरीहरुलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	२०
(२)यस जिल्लाको जनसंख्या प्रवृति निम्न तालिका अनुसार रहेको छ ।	२४
(३)वडागत आधारमा गोदावरीको जनसंख्यालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	२७
(४)जातजातिको आधारमा जनसंख्यालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	२८
(५)गोदावरी गा .वि.स.को उमेर अनुसारको जनसंख्याको वनौटलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	२९
(६)गोदावरी गा.वि.स.को शैक्षिक स्थितिलाई तलको तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३०
(७)समुदायवाट संरक्षित गरिएका सामुदायीक वनहरुलाई तलको तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३२
(८) (१९९१) को जनगणना अनुसार उत्तरदाताहरुको शैक्षिक स्थितिलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३४
(९)तलको तालिकामा उत्तरदाताहरुको वैवाहिक स्थितिलाई देखाईएको छ ।	३५
(१०)उमेरगत आधारमा उत्तरदाताहरुको वैवाहिक स्थिति तलको तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३६
(११)विवाहको उमेरप्रतिको उत्तरदाताहरुको धारणालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३६
(१२)परिवार नियोजन तथा अस्थायी साधन प्रयोगकर्ताको तथ्याङ्क विवरण तल तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३७
(१३)(छोरा र छोरी प्रति महिलाको दृष्टिकोणलाई. तलको तालिका द्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३७
(१४)उपचार गराउने पद्धति सम्बन्धमा उत्तरदाताहरुको दृष्टिकोणलाई. तलको तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३८
(१५)यहाँको परिवारको ढाचालाई (एकल र सयुक्त) तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	३८
(१६)तलको तालिकाले गोदावरी गा.वि.स .परिवारको आकारलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।	३९
(१७)तलको तालिकाले उत्तरदाताको पेशालाई देखाईएको छ ।	४०
(१८)गोदावरी क्षेत्रको जमिनको वर्गिकरणलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	४१
(१९)उत्तरदाताको वार्षिक आमदानीलाई तलको तालिकामा देखाईएको छ।	४२

(२०)तलको तालिकामा उत्तरदाताको मासीक आम्दानिलाई देखाईएको छ ।	४२
(२१)तलको तालिकाद्वारा उत्तरदाताहरुको व्यक्तिगत सम्पतिलाई देखाईएको छ ।	४३
(२२)पशुपालन विवरणलाई तलको तालिकाद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ ।	४४
(२३)तलको तालिकाले उत्तरदाताहरुले कृषि कार्य गर्ने समयलाई देखाईएको छ ।	४४
(२४)तलको तालिकामा पुरुषद्वारा महिलामाथि गरीएको कार्यको सहयोगलाई यहाँ प्रस्तुत गरीएकोछ ।	४५
(२५)घरभित्रको कृयाकलापमा महिलाको सहभागिता लाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	४७
(२६)पारिवारीक सम्बन्धको कृयाकलापलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	४८
(२७)कृषि व्यवस्थापनमा महिलाको सहभागिता दरलाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।	४९
(२८)सामाजिक ,सांस्कृतिक व्यवहारमा महिला र पुरुषको सहभागितालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ	५०
(२९)घरधुरिको व्यवस्थापनको निर्णय प्रकृयाको भूमिकालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।	५२
(३०)पारिवारीक सम्बन्धको कृयाकलापमा निर्णय प्रकृयाको भूमिकालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।	५३
(३१)कृषि व्यवस्थापनमा निर्णय प्रकृयाको भूमिकालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।	५४
(३२)सामाजिक सांस्कृतिक व्यवहारमा निर्णय प्रकृयाको भूमिकालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।	५५
(३३)छोरीको लागि सम्पत्ति प्रति अभिभावकको धारणालाई तल तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।	५६

संक्षिप्तरूप

पु= पुस्तक

प= परिच्छेद

सं.= संस्करण

अ. = अध्याय

सम्पा.= सम्पादन

मा.सा.श. = मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

गो.प.= गोरखापत्र

ई.= इस्वी सन्

गा.वि.स.= गाउँ विकाश समिति

जि.वि.स.= जिल्ला विकास समिति

ल.पु.= ललितपुर

वि.स. = विक्रम सम्बत्

न. = नम्वर

क.सं.= कम संख्या

ILO = International Labour Organization (अन्तराष्ट्रिय श्रम संगठन)

SFDP = Small Farmer's Development Program (साना किसान विकास कार्यक्रम)

HMG = His Majesty Government (श्री ५ को सरकार)

KM = Kilometer (किलोमिटर)

KTM = Kathmandu (काठमाडौं)

UNDP = United Nation Development Program

CBS = Census Bureau Statistics (जनसंख्यायीक तथ्याङ्कीक श्रोत)

HSEB = Higher Secondary Education Board (उच्च माध्यमिक शिक्षा)

CUDA = Central for Economic Development and Administration

NPC= National Planning commission

UNO= United Nation Organization

HH = House Hold (घरदैलो)

Fig.= Figure (चित्र)

GDI = Gender Related between Index

HDI= Human Development Index

UNBASS= United Nations General Special Session

WID = Women in Development

WAD= Women and Development

GAD = Gender and Development

MOPE = Ministry of Population Environment